

המעמד ההלכתי של זוג עם בעיות פוריות

הרב גדעון ויצמן - רב משיב במכון פוע"ה



א. הקדמה

ב. מי נקרא חולה

ג. חולה בשבת

1. חולה שיש בו סכנה

2. חולה שאין בו סכנה

(i) דעת הרא"ש

(ii) דעת הרמב"ם

(iii) דעת הרמב"ן

(iv) דעת הר"ן

(v) דעת המאירי

א. סכנת אבר

ב. חולה שאין בו סכנה

3. מקצת חולי

4. מיחוש בעלמא

ד. זוג עם בעיות פוריות

1. בריא

2. מיחוש בעלמא

3. סכנת אבר

4. חולה שאין בו סכנה, מחמת הצער

ה. סיכום

א. הקדמה

היום כ 20% - 15% מהאוכלוסיה סובלים מבעיות פוריות¹. חלק מהבעיות האלה ניתנים לפטור בקלות יחסית ע"י לקיחת כדורים וכד' וכן כ 3% מזוגות אלה יצליחו להרות ללא שום התערבות רפואית². אבל אחוז מכובד זקוקים לטיפול פוריות כהזרעת זרע מלאכותית והפרייה חוץ גופית. בית חולים בארץ מסוגל לבצע כמה מאות טיפולי הפרייה חוץ גופית כל שנה³. הטיפולים האלה מעלים שאלות רבות שכבר נידונו במאמרים רבים שראו אור בתחומין ובקבצים שונים⁴ אבל יש שאלה שעלתה הרבה פעמים ולענ"ד לא נידון ביסודיות היא שאלת המעמד ההלכתי של אותו זוג שסובלים מבעיות פוריות. האם הם בריאים, או שמא נאמר שהם כסובלים מקצת מיחוש? אולי הם כחולים ממש או לכל הפחות חולה שאין בו סכנה? ומה המקורות שדנים במצבם ההלכתי? יש שתי נ"מ עיקריות לשאלה הזאת: האחת לגבי טיפולים בשבת⁵, ושימוש בתרופות העשויות מחומרים לא כשרים⁶ לכן שאלה זאת היא חשובה ומעשית ביותר.

ב. מי נקרא חולה?

מצאנו כמה דינים שונים לגבי חולה. למרות שהוא חייב במצוות⁷ וחייב בתלמוד תורה⁸ אבל יש הרבה מצוות שחולה פטור מהן או שהקילו לו והתחשבו במצבו.

¹ ראה Baker ER Fertility and Sterility 36 691 1981

² ראה Current Concepts: The Infertile Couple New England Journal of Medicine Jones HW, Toner JP 329 1710-1715 Dec 2nd 1993

³ ראה לדוגמה [www.hadassah.org.il/departments/obgyn/about_us.html#Annual Departmental Statistics](http://www.hadassah.org.il/departments/obgyn/about_us.html#Annual%20Departmental%20Statistics)

⁴ ראה לדוגמה בתחומין כ"ב מאמיתם של הרב שרמן והרב בן-שמעון על הפרייה חוץ גופית אצל זוג פרוד ומאמרו של הרב דיכובסקי. בעלות על ביציות מופרות.

⁵ עיין מאמרו של הרב יגאל שפרן, תחומין י"ז 335-339 שדן בשאלת מעמד הזוג קצת בדרך אגב ושמה הוא קובע "אשה הנזקקת לטיפול פוריות אינה נחשבת כחולה שיש בה סכנה", (שם עמ' 336). ולכן הוא רוצה לאסור זריקת כוריגון בשבת, אבל בסוף הוא מביא דיעות שמתחשבים במצבה הנפשי של האשה וכן מתירים. וכן הוא אוסר הזרעת זרע (IUI) בשבת, אפילו ע"י גוי. בסיכמו הוא כותב "יכולים להיות מקרים שעקב המצב שבו שרויה האשה... תגיע האשה למצב של פיקוח נפש" ובמצב כזה מותר לחלל שבת כדי לעבור טיפולים.

⁶ עיין חלקת יעקב ח' יו"ד ס"א וס"ב (מופיעה במהדורה הישנה בחלק ב' ס' ו'). ובכלל בענין תרופות העשויות מחומר לא כשר ראה מאמרו של הרב יועזר אריאל "שימוש בתרופות העשויות מחומרי איסור" עלוני ממרא (בטאון ישיבת ניר-קרית ארבע) גליון 116 עמ' נ"ח - פ"א.

חולה פטור מהסוכה⁹ ופטור מן הראיה¹⁰ הוא פטור ממצות קימה והידור¹¹ ומתפילין¹². מי נקרא חולה משתנה בהתאם להלכה. חולה הפטור מהסוכה הוא "לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חולה שאין בו סכנה, אפילו חש בעיניו ואפילו חש בראשו"¹³ והסיבה כיון שדרשו "תשבו כעין תדורו"¹⁴ חולה הפטור מהראיה הוא זה שאינו יכול ללכת, כדברי הגמרא "ת"ר "רגלים"¹⁵ פרט לבעלי קבין, דבר אחר – רגלים – פרט לחיגר ולחולה... ולשאנו יכול לעלות ברגליו"¹⁶ "שצריך משענת אחרת לבד מרגליו"¹⁷

⁷ עיין ברשב"א סוכה כ"ה. ד"ה. "חולין" וז"ל "כך היא המצוה ואין כאן דחיה שאין דחוי במצוות משום מיחושין וחולי אלא בשא"א לקיימן".

⁸ עיין רמב"ם הלכות ח"ת א' ח' וז"ל "כל איש מישראל ח"ב בתלמוד תורה... בין שלם בגופו בין בעל יסורין" ויש דיעות שונות מה מקור דברי הרמב"ם, בספר מראי מקומות לספר משנה תורה (הוצאת קה"ת) ציין עירובין נ"ד, כמקור (וכן הוא במקורות וצינונים ברמב"ם הוצאת פרנקל וברמב"ם לעם של מוסד הרב קוק) דאיתא שם. החש בראשו – יעסוק בתורה וכו'. לעומתם הכסף משנה ציין ב"מ פ"ד. כמקור ששם כתיב על רבי אלעזר ברבי שמעון "שהיה חולה" כדברי הכסף משנה. שם כתוב שהוא קיבל על עצמו יסורין ובכל זאת התעקש ללמוד תורה. אבל י"ל שמכאן רואים גדולתו של רבי אלעזר ברבי שמעון אבל לא בהכרח שאדם אחר החולה חייב ללמוד. עיין עוד יד פשוטה (של הרב רבינוביץ) שמביא את הגמרא מברכות ה. כמקור "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנו אלא ע"י יסורין ואלו הן... תורה וכו'". וכן מבריייתא קנין תורה "והתורה נקנית במ"ח דברים... וקבלת היסורין" ודבריו קצת תמוהים כיון שלמרות שבמשנת שלמה הוא מפרש בדומה לזה, פשט הגמרא שם הוא שחייבים לעבור יסורים כדי להגיע לקבלת התורה אבל לא שאדם שיתייסר ביסורים חייב ללמוד תורה, רק שאם לומד תורה למרות היסורים הוא זוכה לכתר תורה. אלא י"ל ע"פ דברי הרשב"א (עיין בהערה הקודמת) דבר זה פשוט מהסברה הישרה שחולה חייב בכל המצוות אא"כ קיום המצוה תלוי במצב נפשי או פיזי שחסר אצל החולה. ולכן החולה גם חייב ללמוד תורה

⁹ סוכה כ"ה עמ' א' במשנה וש"ע או"ח תר"מ ג'.

¹⁰ חגיגה ב' עמ' א' במשנה.

¹¹ מועד קטן כ"ז עמ' ב' שו"ע יורה דעה שע"ו א'.

¹² שו"ע או"ח ח"ה א' ברמ"א.

¹³ ז"ל הבריייתא בסוכה כ"ו עמ' א' ועיין בתוספות שם ד"ה "ואפילו חש בעיניו" שהמילה "חש" פירושו "אע"פ שאין בו סכנת עין, דסכנת אבר כסכנת נפשות אפילו לחלל עליו את השבת". וע"ע בערוך השולחן או"ח תר"מ ג' שזה נקרא "מיחוש בעלמא" ולא חולה ממש ובכל זאת זה פטור אותו מסוכה משום "תשבו כעין תדורו".

¹⁴ שם בסוכה כ"ו עמ' א' ובתוס' שם ד"ה, "הולכי" "שכשם שאדם בביתו אינו נמנע מלצאת לדרך וכן מצטער דפטרו לעיל מן הסוכה דאין אדם דר במקום שמצטער" וע"ע בתוס' יו"ט סוף משנה ד' "דה"ל לכתוב "בסוכות תהיו" אלא "תשבו" היינו ישיבה דרך עיכוב, והיינו כעין תדורו". ועיין במאירי שם ד"ה "חולים" שמרחיב את המושג של "תשבו כעין תדורו" גם על חולים "אין מטריחין לאדם בביתו בחליו לעמוד במקום שמזיק לו"

¹⁵ שמות כ"ג י"ד.

¹⁶ חגיגה ד' עמ' א'

או אחד שמתייסר ואינו שמח מחמת חוליו.¹⁸ לגבי חולה שפטור מקימה והידור יש סוברים שהוא פטור כיון שהוא מצטער וטרוד בצער¹⁹ או שמדובר בחולה על ערש דוי ואין בקימה זאת משום הידור.²⁰ חולה שפטור מתפילין הוא חולה מעיים²¹ ויש דיעות שגם חולה שמצטער מחמת חוליו גם כן פטור.²² לכן מי נקרא חולה תלוי בהלכה הנידונה. חולה יכול להיות מצטער למרות שאין לו מחלה מסוכנת או שחסר לו תפקוד תקין.

לגבי מתנת שכיב מרע הרמב"ם כותב "החושש בראשו או בעינו או ברגלו או בידו וכיוצא בהן, הרי הוא כבריא לכל דבר בממכרו ומקחו ומתנותיו. אבל החולה שתשש כחו כל גופו וכשל מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והרי הוא נופל על המטה, הוא הנקרא שכיב מרע"²³ משמע מכאן שיש מצב בריאותי לא תקין לחלוטין אבל הוא אינו מספיק חמור כדי להגדירו כחולה. יש לציין שזה גם דיון בפילוסופית הרפואה. הוא חשוב כדי לקבוע קריטריונים מדויקים לחלוקת כספי המדינה וקופות החולים. יש גישה שאדם בריא הוא זה שחסר לו מחלה, אבל יש שחולקים וטוענים שאדם בריא הוא הרבה יותר מאדם ללא מחלה אלא אדם שמעורב בחברה ומתפקד בצורה רגילה. יש שטוענים שבריאות היא מצב שהגוף מתפקד בתוך עצמו ומסוגל להבריא את עצמו. ברגע שיש מחלה אז הגוף כבר אינו מסוגל לתפקד עצמאית וזקוק להתערבות רפואית²⁴

ג. חולה בשבת

הגמרא לומדת מהפסוק "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" וחי²⁵, וחי בהם ולא שימות בהם²⁶ שפיקוח נפש דוחה שבת²⁷. מאידך הגמרא אוסרת לקחת תרופה בשבת "גזירה

¹⁷ רש"י שם ד"ה "דבר אחר". וע"ע ברמב"ם הלכות חגיגה ב' א' שלמד הלכה זאת מהפסוק "ליראות את פני ה'" (דברים ל"א י"א).

¹⁸ וז"ל הירושלמי (חגיגה א' א') – חולה – דכתיב "ושמחת" (דברים ט"ז י"א) וכותב שם הקרבן העדה "וחולה אע"פ שהוא יכול להלך מ"מ נפשו עגומה עליו".

¹⁹ לבוש על מועד קטן כ"ז עמ' ב'

²⁰ שו"ת שבות יעקב חלק א' ס' כ"ו מובא בהגהות רעק"א על שו"ע יו"ד שע"ו א'

²¹ חולין ק"י עמ' א' ושו"ע או"ח ל"ה א' ושם במ"ב ס"ק ב' "משום דתפילין בעי גוף נקי".

²² עיין בית יוסף או"ח ש"ה ד"ה "כתב המרדכי" שמביא בשם המרדכי שכל חולה פטור מתפילין (ולא רק חולי מעיים) "מצטער ומי שאין דעתו מיושבת" והסיבה שהוא יסיח דעתו מהן וכן הוא ברמב"ם הלכות תפילין ד' י"ג וע"ע בערוך השולחן שבחולי מעיים הוא פטור אפי' בשעת ק"ש ותפילה משא"כ אצל מצטער אחר.

²³ רמב"ם הלכות זכיה ומתנה ה' א' – ב'.

²⁴ על כל הנושא של הגדרות בריאות ראה לדוגמא מאמרו של ד"ר אברהם רודניק "The Notion of Health: A Conceptual

Analysis" IMAJ IV Feb. 2002 83-85

²⁵ ויקרא י"ה ה'

²⁶ יומא פ"ה עמ' ב'.

משום שחיקת סממנין²⁸ "וחכמים גזרו על כל רפואות הנכרות משום שחיקת סממנים שהיא מלאכה"²⁹ הבית יוסף מסביר "והא דאסרינן לעשות כל רפואה בשבת פשיטא דלאו בחולה שיש בו סכנת אבר קאמר שהרי אפילו מלאכות דרבנן עושין לו על ידי ישראל וחולה שאין בו סכנה כלל על ידי גוי מיהא עושין לו צרכיו. הלכך על כרחך לומר דביש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא היא דכל כהאי גוונא אין מתירין אפילו שבות דבריהם ואפילו על ידי גוי"³⁰ משמע מדברי הבית יוסף שיש כמה דרגות בחולה: חולה שיש בו סכנה, סכנת אבר, חולה שאין בו סכנה, מיחוש בעלמא.

1. חולה שיש בו סכנה

עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן³¹ הגמרא מגדירה סכנה כמכה של חלל³² והר"ן מסביר שזה "דוקא כשנתקלקל אחד מן האברים הפנימיים מחמת מכה אבל מיחושין אין נקראין מכה"³³. כמו כן הגמרא קובעת שחולה לגבי יום כיפור הוא אחד שהרופא אומר שהוא חולה מסוכן³⁴ והטור והבית יוסף פוסקים שהוא הדין לגבי שבת³⁵.
ושתי הגדרות האלה של מכה פנימית מסוכנת וקביעת רופא מופיעים בהלכה³⁶ ולגבי מכה שאינה של חלל, הבית יוסף מביא מהרמב"ן³⁷ ששואלים את דעת הרופאים אם הוא סכנה או לא³⁸.

²⁷ עיין שם לפי מסקנת הגמרא. הגמרא מביאה עוד פסוקים להוכיח שפיקוח נפש דוחה שבת "את שבתותי תשמורו" (שמות ל"א י"ג) "כי קודש היא לכם" (שם י"ד) "ושמרו בני ישראל את השבת" (שם ט"ז), בסוף דוחה אותם וסמוכת על "וחי בהם". ואולי יש לומר שהגמרא חפשה דווקא פסוק המדבר בשבת והוא עדיף על פסוק כללי כמו "וחי בהם". אבל כיון ש"לכולהו אית להו פירכא" לית ברירה וסומכים על פסוק הכללי "וחי בהם". גם כן עדיף כיון שהוא מוציא מכלל אפשרות קירבה למות ולכן גם דוחים שבת במקום ספק פיקוח נפש, עיין שם פ"ה עמ' א' תוס' ד"ה "ולפקח".

²⁸ שבת כ"ג עמ' ב'

²⁹ זה לשונו של רש"י, ברכות ל"ו א' ד"ה "לא יערענו בשמן".

³⁰ בית יוסף בתחילת או"ח ס' שכ"ח ד"ה "והא" וכן הוא במגיד משנה הלכות שבת פרק ב' הלכה י' וכן בר"ן פ' שמונה שרצים (ל"ט עמ' ב' ד"ה "ומהא" וד"ה "ונמצאת").

³¹ זה לשון הרמב"ם הלכות שבת ב' א'.

³² עבודה זרה כ"ה עמ' א'.

³³ הר"ן על שבת פ' שמונה שרצים (מ' עמ' א' ד"ה "מכה") דהיינו שטף דם פנימי – ראה שמירה שבת כהלכתה ל"ב יא (ג).

³⁴ יומא פ"ג עמ' א'.

³⁵ טור או"ח שכ"ח ובית יוסף שם ד"ה "וכן אם רופא"

³⁶ רמב"ם הלכות שבת ב' ה' וב' א' וש"ע או"ח ש"ה ג' ו'.

³⁷ תורת האדם שער הסכנה ד"ה "בפרק אין מעמידין".

³⁸ בית יוסף על טור או"ח שכ"ח ד"ה "ומ" ש רבינו מחליין עליה את השבת". ועיין בשמירת שבת כהלכתה ל"ב י"א רשימה ארוכה של מצבים בריאותיים שמוגדרים כחולה שיש בו סכנה וחלק מהם מובא המקור כ"דעת רופא".

כלול בהגדרה הזאת גם חוס גבוה³⁹, הערוך השולחן מבדיל בין חוס שבא אחרי הצטננות שאין נחשב כסכנה לבין חוס של מחלה שהקרירות והחוס באים ביחד⁴⁰.

הפוסקים דנים מה מעלות החוס כדי שאדם נחשב כמסוכן. הרב פיינשטיין כותב שמעל 39 מעלות צריך לחלל עליו את השבת ושם הוא כותב "אם החוס בא ממחלה שאר האברים פנימיים הוא מכה של חלל ומחללין אף אם הוא רק חוס קטן"⁴¹.

כללו של דבר כל סכנה מיידית⁴² לכל הגוף מגדיר את החולה כמסוכן ומחללין עליו את השבת אפילו במלאכה דאורייתא.

הקביעה מה נקרא סכנה מיידית נעשתה ע"י רופא⁴³ או ע"י החולה עצמו⁴⁴.

2. חולה שאין בו סכנה

הגמרא אומרת בשם רב המנונא "דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה"⁴⁵ דהיינו "חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות ומכל מקום צריך הוא לה"⁴⁶. ובמקום אחר אומרת הגמרא "עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת"⁴⁷ "שרוצה לצאת כאדם המורד ויוצא"⁴⁸ ובהמשך הגמרא יוצא שמותר ליהודי עצמו אפילו לעבור על איסור דרבנן ויש דיון בין הפוסקים ביחס לשתי סוגיות אלה.

(i) דעת הרא"ש

הרא"ש כותב "שמעינן מהכא דמה שהוא סכנת אבר אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן מחללין. דכל רפואה אסורה משום שחיקת סממנין והכא נמי כל צורכי חולה נעשין על ידי עובד כוכבים בשבת ולא שני לן בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה. או שמא איכא לפלוגי בין חסרון אבר לחולה שאין בו סכנה, ולא שרינן ביה שבות דאית ביה מעשה וצ"ע"⁴⁹.

³⁹ עיין טור או"ח שכ"ח והב"י שם ד"ה "ואישתא צמירתא" שמביא את המקור מפסחים כ"ה עמ' ב' שרש"י שם מפרש אותו כחוס

והרמב"ם בפרק ב' הלכה ה' "החוס שמסמר את הבשר כמכה של הלל דמי"

⁴⁰ ערוך השולחן או"ח שכ"ח כ"ו

⁴¹ אגרות משה או"ח חלק א' קכ"ט.

⁴² עיין שמירת שבת כהלכתה ל"ב הערה ב' בשם החזו"א והגרשז"א.

⁴³ שו"ע או"ח שכ"ח

⁴⁴ שם מ"ב כ"ה בשם הרדב"ז ובשו"ע שם ב'.

⁴⁵ שבת קכ"ט, עמ' א'.

⁴⁶ לשון רש"י שם ד"ה "דבר שאין לו סכנה"

⁴⁷ ע"ז כ"ח עמ' ב'.

⁴⁸ רש"י שם ד"ה "שמרדה"

⁴⁹ רא"ש ע"ז פרק ב' אות י'.

וזה לשונו של הטור "כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לגוי ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף, אפילו יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו באיסור דאורייתא אבל מחללין באיסור דרבנן אף על גב דעביד מעשה.

אבל בחולה שאין בו סכנת אבר נסתפק אדוני אבי הרא"ש ז"ל אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה דשמא לא התירו אלא אמירה לגוי אבל לא שבות דאית ביה מעשה אלא בסכנת אבר".
משמע שהרא"ש מבדיל בין סכנת אבר לחולה שאין בו סכנה. ולדעתו חולה שאין בו סכנה ואין בו סכנת אבר מותר אמירה לעכו"ם אבל לא ברור אם מותר לעשות מעשה שכרוך בו איסור דרבנן. ובסכנת אבר מותר לעשות מעשה שיש בו איסור דרבנן וכ"ש שמותר לומר לגוי לעבור על איסור אפילו איסור דאורייתא.

(ii) דעת הרמב"ם

הרמב"ם כותב "חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי גוי וכו'. ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפילו ישראל"⁵⁰ הטור מבין את דברי הרמב"ם שמותר ליהודי לחלל שבת באיסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה⁵¹. אבל הבית יוסף סובר שלפי הרמב"ם אסור ליהודי לעבור על שבות שיש בו עיקר מלאכה, אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה והוא גזירה דרבנן וכד' מותר⁵². ואין הבדל בזה בין חולה שאין בו סכנה לסכנת אבר.

(iii) דעת הרמב"ן

הרמב"ן סובר שיש לחלק בין חולה שאין בו סכנה לבין סכנת אבר. לגבי חולה שאין בו סכנה מותר ליהודי לעבור על שבות דרבנן בשינוי. וכשיש סכנת אבר מותר אפילו שבות שיש בו מעשה בלא שינוי⁵³.

(iv) דעת הר"ן

הר"ן מחלק בין חולה שאין בו סכנה לבין סכנת אבר. לגבי חולה שאין בו סכנה מותר רק אמירה לנכרי. אבל כשיש סכנת אבר מותר ליהודי לעבור על שבות בידיים בלא שום שינוי⁵⁴.

(v) דעת המאירי

המאירי מתיר ליהודי איסור שבות אפילו כשיש בו מעשה על ידי שינוי לחולה שיש בו סכנה אם יש לו צער גדול. וכשיש סכנת אבר מותר ליהודי לעבור על כל שבות להצלת האבר, גם שברור שאין סכנה לכל הגוף⁵⁵.

⁵⁰ הלכות שבת ב' י'.

⁵¹ טור שו"ע או"ח ש"כח וכן סובר המגיד משנה והב"ח.

⁵² ב"י שם ד"ה "ולפיכך" וכן סובר המגיד משנה והב"ח.

⁵³ תורת האדם, שער המיחוש, מובא במגיד משנה הלכות שבת ב' י' ובטור.

⁵⁴ ר"ן על שבת פ' י"ד (ל"ט עמ' ב' ברי"ף) ד"ה "ומהא"

⁵⁵ מאירי על ע"ז כ"ח עמ' ב' ד"ה "עין שמרדה" ע"ע שו"ת ציץ אליעזר חלק ה' ט"ו פרק י' י"א

השו"ע מביא דעת הרמב"ם אליבא דהטור, הר"ן, הרמב"ן ודעת הרמב"ם לפי הסברו בבית יוסף, והוא פוסק כדעה השלישית דהיינו דעת הרמב"ן⁵⁶ ולכן יש לחלק בין חולה שיש בו סכנה לסכנת אבר.

א. סכנת אבר הגר"ח נאה כותב שסכנת אבר אין פירושה שהאבר יפסיק לפעול לגמרי אלא "אפילו הסכנה היא שהאבר ישאר חלש כל ימיו ולא יהא ראוי למלאכו כדרך העולם כגון שיהיה צולע על ירכו או שהיד לא תפעל כראוי, גם זה בכלל סכנת אבר"⁵⁷.
דהיינו סכנת אבר היא מצב רפואי של תת-פעילות של אחד מאברי הגוף, אע"פ שאין סכנה לגוף ולא לאיבוד האבר.

ב. חולה שאין בו סכנה הר"ן כותב "ומסתברא דכי שרינן להו לומר על ידי נכרי ה"מ בחולה שהוא נופל מחמת חוליו למשכב, אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא – לא"⁵⁸ לפי ערוך השולחן יוצא שדין זה של נופל למשכב שייך גם כשיש סכנת אבר וז"ל "וכל אלו הדברים הם בחולה שמוטל במיטה או יושב על מטתו שאין ביכלתו לצאת מפתח ביתו. אך מי שיש לו מיחוש שע"ז נחלש כל גופו ואף שמתחזק והולך אך הילוכו בכבידות ובחלישות ודינו כנפל למשכב בחולה שאין בו סכנה"⁵⁹.
אבל לא נראה כך מפשט לשונו של הר"ן שאומר בפירוש שנופל למשכב הוא רק כשמתירים לומר לנכרי, ולפי דעתו זה רק בחולה שאין בו סכנה, אבל בסכנת אבר דעתו שמותר ליהודי לעבור על איסור דרבנן. וכן יוצא מהשולחן ערוך "חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה וכו"⁶⁰.
ולכן אדם שיש לו מחלה שגורמת לו להשאר במיטה, או בבית, הוא נחשב כחולה שיש בו סכנה, למרות שהמחלה שלו באופן רפואי אינו חמור כ"כ.⁶¹
אבל סכנת אבר גם ללא נפילה למשכב נחשב כחולה שאין בו סכנה ומותר לחלל עליו שבת באיסור דרבנן ע"י שינוי.

⁵⁶ שו"ע או"ח ש"כ"ה י"ז אבל עיין בט"ז (אות י"ב) שמביא דעת הב"ח שההלכה כדעת הרמב"ם אליבא דב"י וזאת "הדיעה השלישית" שעליה דיבר השו"ע. אבל הט"ז והמ"א דוחים את דבריו.

⁵⁷ בדי השולחן על קצות השולחן ס' קל"ח ס"ק י"ח. ודעה זאת הובאת להלכה בשמירת שבת כהלכתה ל"ג א בהערת * והערה ח'.

⁵⁸ ר"ן על שבת פ' י"ד (ל"ט עמ' ב' ברי"ף) ד"ה "ומהא".

⁵⁹ ערוך השולחן או"ח שכ"ה י"ט.

⁶⁰ שו"ע או"ח שכ"ה י"ז. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב או"ח ק"נ שמחלק בין חולה שאין בו סכנה שצריך נפל למשכב לעומת סכנת אבר שבזה אין צורך בנפילה למשכב והוא מביא דעה זאת מחיי אדם כלל ס"ט י"ג. וז"ל "אם יש סכנת אבר... ואפילו אינו חולי כלל" ואולי ניתן לדייק בדבריו אחרת, שסכנת אבר לבד נקרא חולי למרות שהיא לא גורמת לשום מחלה נוספת, והוא אינו מתכוון שאינו צריך נפילה למשכב כדי להראות דהוי סכנה וחולה.

⁶¹ כן יוצא מדברי ערה"ש וע"ע שו"ת אורח משפט של הרב קוק זצ"ל וז"ל "כיון שיש הכרח להעצר ע"י במטה הרי זה דין חולה שנפל למשכב".

הרב יעקב עמדין כותב "ואם מצטער בו הרבה, ואין בו חולי ממש, הוי ליה חולה שאין בו סכנה"⁶² ויש חולקים ומחשיבים את הצער רק כמיחוש ומתירים אמירה לנכרי רק באיסור דרבנן⁶³. יש שסוברים שהמחלוקת היא במציאות⁶⁴ ויש לומר שיש חילוקי דיעות האם צער הוא באותו מדרגה שנפילה למשכב.

ובכלל יש לברר מה הצורך בנפילה למשכב או צער, ולמה לא צריכים אותם כשמדובר בסכנת אבר. הרב וולדנברג נשאל לגבי אדם שמגמגם האם מותר לעשות תרגילים בשבת. הרב וולדנברג התיר ושם הוא כותב "לדעתי ברור שאיש כזה הוא כן בכלל חולה הגם שאין בו סכנה, דהא חולה הנהו באברי כלי הקול, וכל דבר שחסר לאדם להיותו שלם כיתר בני האדם נקרא שהוא חולה"⁶⁵ לכן נראה לומר שחולה שאין בו סכנה הוגדר כאי תפקוד מלא של הגוף. הבעיה היא איך מגדירים או מצביעים על תת-פעילות זאת. אם יש פגם באבר אחד בגוף, אז זה מצב רפואי וניתן לקבוע בקלות שזאת אי תפקוד מלא של אותו האבר ולכן של כל הגוף. אבל מצבים אחרים שאינם מחלות מסוכנות אלא כאבים שונים קשה להגדירם כמחלות וקשה לקבוע שאחד שסובל מכאב ראש או חום הוא חולה. אבל כשהוא נופל למשכב או אפילו כשהוא מצטער הרבה אז ברור שמצב זה יצא מכלל מיחוש בעלמא, והוא אינו בריא. לכן אדם שסובל אפילו ממחלה לא מסוכנת ושזה גרם לו ליפול למשכב, או גורם לו לצער רב עד שאינו מתפקד, הוא חולה שאין בו סכנה⁶⁶. לכן יש לומר שמי שיש לו מחלה המוגדרת כמסוכנת ע"פ הרופאים והרפואה הוא חולה, מי שיש לו כאבים מעטים זה מיחוש בעלמא, אבל מי שאינו מסוכן אבל סובל, או שקיים אצלו אי תפקוד מלא של הגוף הוא חולה שאין בו סכנה.

ואולי על פי זה ניתן להסביר דברי החת"ם סופר, בתשובתו לגבי אדם המוחזק כבריא והוא טוען שהוא חולה למרות שאין שום סימן לזה.

וז"ל "לא נאמין לרופא אלא במי שהוחזק בשום חולי אבל באדם המתחזק כבריא ולוחש לרופא ואמר לי כך וכך כאב יש לי והרופא שופט עפ"י דבריו כראוי לו, אבל אנחנו לא נתיר לו לעבור ולזיז זיז כ"ש מדברי תורה ע"פ חלומותיו ודבריו. אדם בריא כל זמן שלא נשתנו פניו, אפילו אמר שלבו כואב עליו אין מאכילין אותו (ביוה"כ). נ"ל שהאדם עצמו היודע מרת נפשו יכול לקח לעצמו אם יכול בין ביהכ"פ בין באיסור דאורייתא, מ"מ אין אנו מאכילין אותו"⁶⁷.

הרב שלמה זלמן אויערבאך חולק: "נלע"ד פשוט באחד שאומר לחברו בשבת שמרגיש כאב בלבו וחושש להתקפת לב ולכן הוא מבקש ממנו להסיע אותו במכונית לביה"ח, דמסתבר שאפילו אם אינו מוחזק לנאמן ולא ניכר כלום על פניו ויש לחוש שהוא משקר, אפ"י ספיקא מיהו הוה וגם ספק פיקוח נפש דוחה שבת"⁶⁸.

⁶² מור וקציעה על שו"ע או"ח שכ"ח על מג"א סק"ט.

⁶³ תפארת ישראל בכלכלת שבת דיני אמירה לנכרי סע' ז' (א) וז"ל "במקום חולי קצת, והוא מצטער הרבה, ולא במיחוש בעלמא וכו'".

⁶⁴ זאת דעתו של הרב נויבירט, עיין שש"כ ל"ד א' הערה ד' ובנשמת אברהם כרך א' שכ"ח א' עמ' קס"א הערה א).

⁶⁵ שו"ת ציץ אליעזר י"ב מ"ה.

⁶⁶ וזה גם מאד מתאים להגדרה הרפואית האחרונה עיין לעיל הערה 24

⁶⁷ שו"ת חת"ם סופר אבן העזר חלק ב' פ"ב

⁶⁸ במאמרו "בירורים וספקות בענין פיקוח נפש דוחה שבת" מוריה תשל"א גליון ג' – ד' סיון – תמוז עמ' ל"א.

הגרשז"א מדבר על התקף לב שהוא מצב רפואי מוכר שמצריך טיפול רפואי מיידי בבית חולים⁶⁹. ואז הדיון הוא האם להאמין לאדם שאומר שיש לו מחלה או לא. והגרשז"א אומר שזה ספק פיקוח נפש. אבל החת"ם סופר מדבר על אדם בריא שלא קיים אצלו חשש למחלה, והוא לא אומר שיש לו מחלה מסוכנת, אלא שהוא חש כאב. הכאב הזה הוא מיחוש בעלמא, אא"כ יש לנו הוכחה או סימן שהמצב חמור יותר. לכן החת"ם סופר דיבר על ש"נשתנו פניו" ואז ניתן לקבוע שזאת מחלה ושהסובל הוא לכל הפחות חולה שאין בו סכנה ואולי אף חולה שיש בו סכנה. אפשר גם להסביר את דיעות הראשונים לגבי חולה שאין בו סכנה וסכנת אבר. הדיון הוא האם סכנת אבר הוא חולה שאין בו סכנה רגיל כיון שהמצבים הרפואיים של שניהם זהים באופן הלכתי, או שיש לומר שסכנת אבר הוא מצב רפואי מוגדר וניתן להקל בו יותר. הרא"ש והרמב"ן מסתפקים בזה, אבל הרמב"ם והמאירי סוברים שאין הבדל הלכתי בין חולה שאין בו סכנה לסכנת אבר כיון שבאופן רפואי המצבים דומים. הר"ן סובר שסכנת אבר הוא מצב רפואי חמור יותר ולכן הדין קל יותר וניתן לחלק בינו לבין חולה שאין בו סכנה.

3. מקצת חולי

הרמב"ם כותב "דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חוליי"⁷⁰ וכן פוסק השו"ע⁷¹. מה נקרא מקצת חולי? הרב בנימין זילבר כותב "שאיין מצטער כל גופו"⁷² דהיינו שהוא מצטער אבל זה לא פוגע בתפקודו ובכל גופו. לדוגמא "מי שיש לו שיעול מטריד, נזלת חזקה, כאב ראש חזק"⁷³ אך עדיין אין הוא במצב שצריך לשכב מחמת מחלתו"⁷⁴.

4. מיחוש בעלמא

"מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשות לו שום רפואה ואפילו ע"י אינו יהודי"⁷⁵ וזה כולל "נזלת קלה, שיעול קל, מחלות עור קלות"⁷⁶. בכל מיחוש בעלמא ובמקצת חולי המצב הרפואי אינו מוגדר כמחלה כיון שהוא לא גורם לאי תפקוד מלא של הגוף, ולכן אדם כזה, למרות שיש לו אי – נוחות הוא לא מוגדר כחולה.

⁶⁹ ואמר לי רופא שבחמישים השנים האחרונות התברר החשיבות שחולה כזה יקבל טיפול מיידי בבית חולים דווקא.

⁷⁰ הלכות שבת ו' ט'. ועיין בטור שהתופסות (גיטין ח' עמ' ב' ד"ה "אע"ג") חולקים וסוברים שכל ההיתר במצב הזה הוא רק במקום מילה וע"ע שש"כ ל"ד הערה א' שאינו חולק כ"כ בין מקצת חולי למיחוש בעלמא.

⁷¹ שו"ע או"ח ש"ז ה'.

⁷² ברית עולם שבת עמ' 46 וע"ע שו"ת אז נדברו ח"א עמ' ק"נ סע' נ"ב.

⁷³ אבל לא מיגרנה שגורם לו ליפול למשכב או להצטער הרבה.

⁷⁴ אלה דברי הנשמת אברהם כרך ד' עמ' ל"ד. 2.

⁷⁵ ז"ל השו"ע או"ח שכ"ח א' ומקורו מהר"ן והמגיד משנה (הלכות שבת ב' י')

⁷⁶ נשמת אברהם כרך ד' עמ' ל"ד. 1.

ד. זוג עם בעיות פוריות

לגבי בעיות פוריות קיימות ארבע דיעות בין הפוסקים. י"א שנחשב כבריא לגמרי, י"א שנחשב כמיחוש בעלמא, י"א שנחשב כסכנת אבר וי"א שנחשב כחולה שאין בו סכנה.

1. בריא

הרב משה שטרן נשאל לגבי לקיחת כדורים "כדי שתתעבר" בשבת. הוא עונה שמותר לקחת אותם בשבת וסברתו היא "אין איסור בדבר לבלוע הכדורים אפילו ביום השבת מאחר שאין כאן שום מחלה, ונהי שבהולה היא והוא שתתעבר, עם כל זה אם אין שום מחלה לפנינו לא מצינו איסור בדבר ואין לנו להוסיף על גזירת חז"ל⁷⁷ משמע שלדעתו זוג ללא ילדים לא נחשבים כחולים. וכן שמענו מהרב נויבירט שזוג כזה הם בגדר בריא (או קצת חולה) ואי אפשר להתיר אפילו אמירה לנכרי בשבת⁷⁸. וכן רצה הרב ליאור לומר גם על פי ההגדרה של ערוך השולחן, וכיון שזוג זה לא נפל למשכב הרי הם כבריאים לכל דבר. וההגיון בדעה זאת ברור - "דכולי עלמא בחזקת בריאים קיימין, והאי דמפיק נפשיה מחזקת בריאים, עליו להביא ראיה"⁷⁹.

2. מיחוש בעלמא

בתשובה אחת בשו"ת חלקת יעקב, הרב מרדכי יעקב ברייש כותב "וגם הוא בגדר על כל פנים מקצת חולה, דזה בעצמו שאינו ראוי להוליד כ"א לאחר ריפוי, מקרי עכ"פ מקצת חולה"⁸⁰. אפשר אמנם לשאול על שיטה זו, שמיחוש בעלמא מתייחס לאדם שגופו מתפקד כרגיל בצורה מלאה ובריאה, ואדם הסובל מבעיות פוריות ככל הנראה אינו מתפקד רפואית כרגיל, למרות שאולי לא ברור מה בדיוק הבעיה הרפואית הספציפית.

⁷⁷ שו"ת באר משה א' ס' ל"ג ח'.

⁷⁸ הוא גם אמר שנשאל על ידי הרבה זוגות והוא לא התיר להם לטפל בשבת ובכ"ז הם זכו בסופו של דבר לזרע של קיימא. וע"ע בספר "וחי בהם – דיני רפואה בשבת" של הרב יעקב אייזנבך עמ' ר"ו הערה 104 שרוצה לדייק ככה מדברי הגרשז"א בשמירת שבת כהלכתה פ' ל"ד הערה ס"ב ששם כותב הרב "דבלקיחת גלולות נגד הריון אין בו משום רפואה, דרפואה היא רק למי שיש לו צער הגוף או מרגיש חולשה, אבל לא לעניני הריון, אך מהספרים לא משמע כן, וצ"ע בדבר. אבל לענ"ד א"א לדייק מכאן שאי פוריות אינה מחלה. אלא שם הגרשז"א מדבר על הריון, וגם אשה שמעוניינת למנוע הריון אינה יכולה לטעון שהריון הוא מחלה, כיון שזה מהלך טבעי. משא"כ בעיות פוריות שהן אי תפקוד מלא של הגוף ובנוסף גורמים צער גדול לזוג ולכן כפי שנראה בהמשך נראה לנו שאי פוריות הוא אחרת מהריון ומניעת הריון.

⁷⁹ אלה דברי התוס' ב"ב קנ"ג עמ' ב' ד"ה "רבי נתן" בקשר לשכיב מרע, אבל נראה שהכלל הזה נכון גם בנדון שלנו כאן.

⁸⁰ שו"ת חלקת יעקב יו"ד ס"ב ו' (ובמהדורה הישנה ו' ח').

3. סכנת אבר

במקום אחר בשו"ת חלקת יעקב, הרב ברייש נשאל לגבי לקיחת כדורים לשיפור תפקוד הרחם (או השחלות). הוא מדמה זאת לעין שמרדה וסובר שזה גם כסכנת אבר, ומותר לעבור על איסור דרבנן בידיים כדי לרפאות את הרחם או השחלות.⁸¹

ובנשמת אברהם מובאת דעתו של הרב נויבירט שליט"א, המגדיר את רחם האשה - "אשר מתפקידה ללדת ילדים, אם לא יטפלו בו כראוי ע"י לקיחת תרופות, קיים חשש שלא תוכל להכנס להריון, גם זה נקרא בשם סכנת אבר"⁸².

אבל קשה מאד לומר שכל זוג ללא ילדים הוא בגדר סכנת אבר. אולי ניתן היה לומר שזוג שאצלו הבעיה הוא תפקוד אבר, יש לדונו כסכנת אבר.⁸³

וכמו כן יש לדון לגבי הטיפול עצמו. יש טיפולים שמטפלים באברי ההולדה ויש טיפולים שמביאים לידי הריון בלי להתייחס לתפקוד האברים. וכן כתב לנו הרב נבנצל שליט"א - "אך ישנם טיפולים שאינם מתקנים האיברים אלא נותנים להם תחליף, כגון הזרקת זרע או השתלת ביצית, שאין בהם משום תקון האברים" ולפי זה טיפולים כאלה יהיו אסורים בשבת.

ונביא שתי דוגמאות: יש מצב אצל האשה הנקרא שחלות פולי-ציסטיות (PCOS, polycystic ovarian syndrome) שבו שחלות האשה אינן מייצרות ביציות מתוקנות, ויש הפרעה בפעילות ההורמונאלית ובמחזור הטבעי של האשה. התופעה מאד שכיחה ונמצאת ב 5% - 10% מהנשים בגיל הפוריות. כיון שתופעה זו פוגעת בפוריות, הדרך המקובלת לטפל היתה לעקוף את הבעיה, ועל ידי נתינת הורמונים לגרום לביוץ. להגברת סיכויי ההריון, נעזרו בנוסף לטיפול התרופתי, גם בהזרקת זרע לרחם (IUI) או בהפרייה חוץ גופית (IVF).

בזמן האחרון גילו שיש קשר בין PCOS לבין סוכרת, ולכן אם נותנים תרופות לסוכרת (מטפורמין) ניתן למעט את התופעה ולגרום לביוץ תקין וסדיר, ולנסות על ידי כך לרפא את השחלות. כך תוכל האשה להרות באופן טבעי.

הנושא נתון בדיון גדול בין הרופאים, יש שמעודדים השימוש במטפורמין ומגיעים להריונות טבעיים ללא צורך ב IVF,⁸⁴ ויש שמשמיעים ביקורת ומעדיפים את הטיפול המקובל יותר.⁸⁵ ויש שמבצעים טיפול של הפריות אבל בלי לתת טיפול הורמונאלי.⁸⁶

⁸¹ או"ח ק"נ ובמהדורה הישנה חלק ג' כ"ג.

⁸² כרך ד' חלק או"ח עמ' ל"ח

⁸³ ראה גם נשמת אברהם כרך ה' חלק או"ח עמ' כ"א הערה ג' לגבי תפקוד מיני וכן מאמרו של הרב יואל קטן "שימוש כדורי ויאגרה בשבת".

⁸⁴ ראה לדוגמא Nestler et al. "Effects of Metformin on Spontaneous and Clomiphene Induced Ovulation in the Polycystic Ovarian Syndrome" New England Journal of Medicine June 25th 1998 1876-1880

⁸⁵ ראה לדוגמא Homburg R. "Should Patients with Polycystic Ovarian Syndrome be Treated with Metformin? A note of cautious optimism" Human Reproduction 17 853-856 April 2002

אם נגדיר את PCOS כסכנת אבר כיון שהשחלה אינה מתפקדת כרגיל, מותר לחלל שבת על ידי לקיחת מטפורמין המרפא את השחלה, אבל לא תרופות להגברת הביוץ שלא מרפאות, אלא מנסות להגביר את הסיכוי להריון.⁸⁷

דוגמא נוספת: יש מצב של דליות האשך שהורידים מהאשכים הורחבו, שנקרא וריקוצל (Varicocele) הפוגע ב 4.1% - 4.4% מהאוכלוסייה. התופעה הזו פוגעת ביצור הזרע ועלולה גם לגרום לאי-פוריות מצד הגבר. הדרך המקובלת לטפל במצב זה היא הפרייה חוץ גופית דרך ICSI, דהיינו בחירת זרעון בודד תקין והזרקתו לתוך הביצית, דבר שגורם להפרייה. הביצית המופרית תוחזר לאחר מכן לרחם האשה. במקום זה ניתן גם לנתח את הוריד ולתקן את הוריקוצל. יש רופאים הטוענים שאם אפשר לעקוף את הבעיה של הפגם בייצור הזרע על ידי הפרייה, אין הצדקה לניתוח. מאידך יש עדויות שאם לא מתקנים את הוריקוצל, יש ירידה הדרגתית באיכות הזרע,⁸⁸ ולכן אם מטפלים בפוריות בלי לתקן את הוריקוצל, ניתן לטעון שהטיפול אינו מרפא את סכנת האבר.

לכן גם כאן אם נגדיר וריקוצל כסכנת אבר, אולי ניתן יהיה להתיר טיפול שמרפא את האבר, אבל לא טיפול שעוקף את הבעיה. לדוגמא אסור יהיה לתת לאשה הורמונים שמגבירים את הביוץ אצלה על מנת להעלות את הסיכויים להרות.

מעניין לראות שאותו דיון לגבי הגדרתו הרפואי של הזוג ללא ילדים מופיע גם בכתבי עת הרפואיים. במכתב בשם "אי-פוריות היא סמפטום ולא מחלה" לכתב עת מכובד, נכתב:

"הטעות שאי-פוריות היא מחלה נפוצה מאד לא רק בין אקדמאים ורופאים אלא גם בציבור הרחב. העובדות הן שאי-פוריות ואי-ביוץ אינם מחלות אלא הם סמפטומים של מחלות אחרות, לפעמים מסוכנות מאד, באחד או בשני בני הזוג. אחת התוצאות של התייחסות לאי-פוריות כמחלה במקום

⁸⁶ ראה לדוגמא Chian RC et al. "Prospective randomised study of human chorionic gonadotropin priming before immature oocyte retrieval from unstimulated women with polycystic ovarian syndrome" Human Reproduction 15 165-170 January 2000

Child TJ et al. "In vitro maturation and fertilization of oocytes from unstimulated normal ovaries, polycystic ovaries and women with polycystic ovary syndrome" Fertility and Sterility 26 936-942 November 2001

⁸⁷ למעשה כיון שנושא עדיין נתון בדיון רפואי אפשר להתיר גם לקיחת תרופות להגברת הביוץ בשבת.

⁸⁸ Gorelick JI, Goldstein M "Loss of fertility in men with varicocele" Fertility and Sterility 59 613-616 March 1993

Shlegel P "Is Assisted Reproduction the optimal treatment for varicocele-associated male infertility? A cost effectiveness analysis" Urology 49 83-89 January 1997

ראה גם:

Male Infertility Best Practice Policy Committee, Best Practice Policies for Male Infertility: Varicocele and Infertility, Fertility and Sterility 77 880-881 May 2002

כסמפטום, היא טיפולים מיותרים חזקים ויקרים כדי להשיג הריון, אבל המחלה האמיתית אינה זוכה להתייחסות, והיא עלולה לסכן חיים"⁸⁹.

לפי הנאמר כאן, אין מחלה שנקראת אי-פוריות אלא יש סיבות רבות הגורמות לאי-פוריות. השאלה היא האם מטפלים במחלה או בסמפטום?

4. חולה שאין בו סכנה, מחמת הצער

יש גישה רביעית בין הפוסקים הסומך על צער של הזוג.

כפי שכבר ראינו יש דעות שאדם שמצטער הרבה נחשב כחולה שאין בו סכנה. בדרך כלל מבינים "צער" כצער גופני, אבל חז"ל גם התייחסו לצער פסיכולוגי. במסכת שבת⁹⁰ הגמרא דנה לגבי יפוי פצע והאיסור של "לא ילבש גבר שמלת אשה"⁹¹ ובגמרא "תניא – מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צער, אם בשביל ליפות אסור". התוספות שם באים להגדיר מה נקרא "צער" וז"ל "ואם אין לו צער אחר אלא שמתבייש לילך בין בני אדם שרי דאין לך צער גדול מזה"⁹²

יש לומר שזוג ללא ילדים שסובל מצער רב⁹³ ושעצם הצער הזה מספיק כדי להגדיר אותו כחולה שאין בו סכנה. במיוחד לאור הגמרא⁹⁴ "אמר רבי יהושע בן לוי כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת, שנאמר "הבה לי

⁸⁹ Dickey RP et al. "Infertility is a symptom, not a disease" Fertility and Sterility 74 398 August 2000

⁹⁰ נ' עמ' ב'

⁹¹ דברים כ"ב ה'

⁹² תוס' שם ד"ה "בשביל צער"

⁹³ ולגבי הצער של זוג ללא ילדים עיין Schoener CJ, Krysa LW "The Comfort and Discomfort of Infertility" Journal of

Menning BE Obstretic Gynecolgic and Neonatal Nursing 25 167-172 February 1996

"The Emotional Needs of Infertile Couples" Fertility and Sterility 34 313-319 October 1980

שמשווה את אי-פוריות לשלבי הסבל של אדם שנפטר לו קרוב משפחה שפוחו על ידי אליזבט קובלר-רוס (On Death and Dying) ועוד את עבודתה של אליס דומר שמראה שכשמטפלים בצערם של זוג אז אחוזי ההריונות עולה.

עיין Domar AD et al. "Impact of Group Psychological Interventions on Pregnancy Ratio in Infertile Women"

Fertility and Sterility 73 805-811 April 2000

⁹⁴ נדרים ס"ב עמ' ב' וע"ע בראשית רבה ע"א ו' ובגור אריה על רש"י בראשית ל' א' שכותב "מי שאין לו בנים, שיש הפסק לתולדתו,

נקרא מת" אך עיין במאמרו של הרב יגאל שפרן, תחומין י"ז עמ' 336 "אין מדובר בסכנת חיים ברמה המעשית אלא ברמה המוסרית" וזה

גם יוצא מדברי התוס' שם ד"ה "ארבעה חשובים כמת" וז"ל "ונפקא מיניה למבעי עלייהו רחמי"

בנים ואם אין מתה אנוכיי⁹⁵ הצער הגדול מכניס את הזוג למצב כמו של מות ויש דעות שהצער הגדול הזה מכריע שזוג כזה נחשב כחולה שאין בו סכנה⁹⁶ אך יש שהחשיבו צער פסיכולוגי במקרים קיצוניים שחששו להתמוטטות נפשית⁹⁷. אך כיון שזה נדיר לדעתם זוג רגיל אינו בגדר חולה.

ה. סיכום

היוצא מכל זה הוא שיש ארבע דיעות עיקריות בשאלת מעמדם ההלכתי של זוג ללא ילדים.

א. יש שפסקו שזוג זה נחשב כבריא לכל דבר ומותר לקחת תרופות כיון שהן לא בגדר רפואה

ב. יש דעה שהוא בגדר מיחוש בעלמא ואסור לעשות שום מעשה בשבת אפילו באיסור דרבנן.

ג. יש דעה שהוא סובל מסכנת אבר ומותר לעבור על איסורי דרבנן בידיים בשבת כדי לתקן את האבר אבל לא טיפול עוקף.

ד. ודעת רוב הפוסקים שזוג כזה הוא נחשב כחולה שאין בו סכנה וכשאינן ברירה אחרת מותר אמירה לנכרי או עשייה על ידי יהודי כשהפעולה אסורה מדרבנן והוא עושה בשינוי.

⁹⁵ בראשית ל' א'

⁹⁶ כך שמענו מהרב יצחק זילברשטיין והוא אמר שזאת דעתו גם של הרב אלישיב שליט"א וכן אמר לנו הרב זלמן נחמיה גולדברג, והוא אמר שזאת היתה דעתו של הרב הגרשז"א זצ"ל וכן דעתו של הרב אליהו שליט"א וכן כתב לנו הרב יעקב אריאל שליט"א והרב אפרים גרינבלט שליט"א

⁹⁷ עיין אגרות משה או"ח ג' נ"ג לגבי נטילת תרופות בשבת לאדם שכבר התחיל לקחתם בימות החול וז"ל "אם הוא איש כזה שמחמת שלהתרפא בהפילן (הכדורים) צריך עשרה ימים רצופים שא"א בלא שיקח גם בשבת לא יכול להתרפא יתלה מצד זה בחולשת העצבים שקורין נערוין שיהיה חשש להמחלה שנקרא נערוין ברעוך דאן (התמוטטות עצבים) הוא בודאי בדיו מיחוש שמצטער כל גופו שיש להתיר שיקח בשינוי".

וכן כתב לנו הרב נבנצל שליט"א "אם יש סכנה להתמוטטות נפשית של אחד מבני הזוג יש לדון זאת כפוקח נפש".